

Dvadsať rokov výučby ekológie a environmentalistiky na Univerzite Konštantína Filozofa v Nitre

Ružička, M., Hreško, J.: Twenty Years Teaching of Ecology and Environmental Sciences at Constantine The Philosopher University in Nitra. *Životné prostredie*, 2014, 48, 3, p. 143 – 146.

The paper summarizes and evaluates the establishment and development of the Department of Ecology and Environmental Sciences at the Constantine the Philosopher University in Nitra. Teaching of ecology and environmental sciences has brought opportunities for the development of a new field of study, which was emerging at the Institute of Landscape Ecology of the SAS and the Faculty of Natural Sciences, CPU in Nitra. The relevance of this step has not only been confirmed by the successful teacher training and single-subject study graduates, but also the PhD graduates. The importance of the workplace was confirmed also by the acquired rights to conduct habilitation and inauguration in the field of study Protection and Use of Landscape. Currently, the workplace also presents results of research that are accepted in international, reputable scientific journals.

Key words: ecology, environmental sciences, teaching, course of study, environmental and ecological research

Uplynulo už 20 rokov od založenia Katedry ekológie a environmentalistiky Fakulty prírodných vied Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre (Katedra). Zrekapitulovať a zhodnotiť 20 rokov dynamicky sa vyvíjajúceho univerzitného pracoviska je možno ťažšie, ako byť zúčastnený na jeho etablovaní a postupnom formovaní. Určite môžeme za všetkých pracovníkov Katedry konštatovať, že nech boli v tomto časovom úseku rôzne ťažkosti a mnohokrát náročné obdobia, nikdy sme neboli v stave nemohúcnosti alebo stagnácie. Vždy sme mali v sebe vnútornú silu, ktorá vychádzala akoby z ducha tejto Katedry, založeného na dobrom úmysle, slobode a motivácii, ktoré sme nenútené transformovali do malých, ale pre Katedru potrebných úspechov. Chceme tiež v úvode zdôrazniť, že pre väčšinu pracovníkov to boli roky odborného dospievania a dozrievania. Každý z nás tu prežil a prežíva potrebnú atmosféru zmysluplného rastu, ktorý nás aj v osobnom živote posúva ďalej. Katedra získala veľmi dobré základy tým, že sa formovala s podporou Ústavu krajiny ekológie Slovenskej akadémie vied (ÚKE SAV) a v atmosfére veľkej dôvery vtedajšieho vedenia Fakulty prírodných vied Univerzity Konštantína Filozofa (FPV UKF – od roku 1994) v Nitre, predtým Fakulty prírodných vied Vysoké školy pedagogickej (FPV VŠPg – do roku 1993). Neskôr sa Katedre podarilo vybudovať všetky piliere pre jej udržateľný a potrebný rast, čím sme sa stali akceptovaným pracoviskom tak v rámci Slovenska, ako aj pre viaceré zahraničné pracoviská. Pri tejto významnej udalosti Katedry radi by sme poďakovali všetkým, ktorí akýmkoľvek príspevom umožnili a podporili jej progres do nasledujúcich, určite úspešných rokov.

Založenie Katedry ekológie a environmentalistiky FPV UKF v Nitre

Jedným z prvých združených pracovísk ÚKE SAV a UKF v Nitre bola od 1. januára 1994 spomínaná Katedra v Nitre. Vznikla ako združené pracovisko Pobočky ÚKE SAV v Nitre so sídlom v Bratislave a FPV UKF v Nitre. V súvislosti s intenzívnou ekologizáciou prírodných, sociálnych vied a rozvojom ekologických prístupov pri riešení environmentálnych problémov pre trvalo udržateľný rozvoj života v spoločnosti bolo nevyhnutné sústreďovať úsilie o vytvorenie vhodných a primeraných podmienok na výskum a vzdelávanie v ekológii a environmentalistike. Ako účel vytvoreného združenia sa deklarovalo využívanie vedeckých a pedagogických poznatkov a skúseností pre rozvoj ekologického povedomia v našej spoločnosti. Potreba odborných pracovníkov, a tiež učiteľov pre základné a stredné školy v predmete ekológia a environmentálne zameranej výučby a výskumu si vynútila vytvorenie pracoviska, ktoré by sa venovalo tejto problematike.

Prvé oficiálne rokovania sa uskutočnili medzi riaditeľom ÚKE SAV Milanom Ružičkom a vtedajším rektorom Vysoké školy pedagogickej v Nitre Petrom Libom, ešte počas roku 1992. Bolo to v súvislosti s návrhmi a úvahami o vzniku jedinej vysokej školy v Nitre, spojením Vysoké školy pedagogickej a Vysoké školy poľnohospodárskej. V tom čase sa do rokovania s funkcionármi Vysoké školy pedagogickej v Nitre aktívne zapájal Hubert Hilbert, ktorý pripravil predbežné podklady a inicioval stretnutie riaditeľa ÚKE SAV s rektorom Vysoké školy pedagogickej v Nitre. Uvažovalo sa dokonca o prípadnom vytvo-

Osemdesiate narodeniny profesora M. Ružičku v roku 2009 – oslava na Katedre ekológie a environmentalistiky FPV UKF v Nitre. Foto: Jaroslav Košťál

rení novej Fakulty krajinnej ekológie. Rokovania, po nejasnostiach o vzniku jedinej spoločnej vysokej školy v Nitre, zostali na mŕtvom bode.

Opätovné stretnutia sa obnovili na podnet vtedajšieho dekana Daniela Kluvanca, pretože mal záujem na FPV VŠPg v Nitre zaviesť výučbu ekológie do učebného plánu pre učiteľský smer. Predpokladalo sa, že by sa na tento účel mala vytvoriť Katedra ekológie, ešte v roku 1993. Na rokovaní dekana FPV VŠPg v Nitre a riaditeľa ÚKE SAV dňa 5. novembra 1993 sa prebrali možnosti spolupráce, ak sa vytvoria podmienky na takúto výučbu.

So zreteľom na predchádzajúcu aktivitu ÚKE SAV, súvisiacu s návrhom na zriadenie ekologicky a environmentálne zameranej fakulty pri príprave Nitrianskej univerzity, dospeli predstavitelia VŠPg v Nitre a ÚKE SAV k názoru, že by bolo najvhodnejšie zriadiť túto Katedru predbežne na pracovisku ÚKE SAV v Nitre.

Predpokladala sa priestorová a čiastočne aj personálna únia Katedry ekológie FPV UKF a ÚKE SAV. So zreteľom na nedostatok finančných prostriedkov sa očakávalo, že personálne obsadenie Katedry bude v prvom období zabezpečené presunom jedného až dvoch pracovníkov z iných katedier FPV VŠPg a ťažisko výučby bude spočívať na externých pracovníkoch z ÚKE SAV s čiastkovým úväzkom. ÚKE SAV ponúkol na začiatok činnosti spoločné priestory na 2. poschodí v pavilóne A novostavby SAV. Katedra geografie FPV VŠPg v Nitre, pod vedením Vladimíra Drgoňu, vypracovala predbežný návrh výučby ekológie a učebného plánu pre učiteľský smer, ktorý bol podkladom na rokovanie v procese ďalšej prípravy *Katedry ekológie a environmentalistiky Fakulty prírodných vied Vysokej školy pedagogickej v Nitre*.

V prvom období sa predpokladala výučba v rozsahu 10 hodín týždenne so začiatkom v školskom roku 1994/1995.

O priebehu spolupráce a navrhovanej forme spolupráce dňa 9. novembra 1993 informoval riaditeľ ÚKE SAV listom člena korešpondenta Branislava Lichardusa, predsedu SAV. Listom zo dňa 21. novembra 1993 prvý podpredseda SAV Štefan Luby, oznámil súhlas s predloženým zámerom za predpokladu, že je potrebné podať spoločný návrh na riešenie spolupráce. Návrh prípravnej zmluvy a štatút spoločného pracoviska bol Predsedníctvu SAV predložený do konca roka 1993. Svoje pripomienky k nemu tlmočil právny odbor Predsedníctva SAV dňa 21. januára 1994 a po konečnej úprave

návrhu, dňa 15. marca 1994 boli *Zmluva* a *Štatút* so spätným dátumom k 1. januáru 1994 podpísané a postupne realizované.

Na základe Dohody o združení sa činnosť spoločného pracoviska FPV UKF v Nitre a ÚKE SAV riadila štatútom v zmysle § 829 Občianskeho zákonníka č. 509/1991 Zb. Počas existencie Katedry, ako spoločného pracoviska uvedených inštitúcií, sa preukázala opodstatnenosť a obojstranná výhodnosť takejto spolupráce.

Ciele spoločného pracoviska vychádzali z dohodnutého účelu a princípu spoločných záujmov:

- riešenie vedeckovýskumných úloh a projektov;
- výučba a vzdelávanie učiteľov a odborných pracovníkov v ekológii a environmentalistike;
- zabezpečenie vedeckých, technických a materiálnych kapacít na plnenie úloh;
- budovanie spoločných zariadení vybavených prístrojmi, prípadne personálom;
- zhromažďovanie a využívanie informácií v oblasti záujmu spoločného pracoviska;
- zabezpečenie expertíz a posudkov v oblasti ekológie a životného prostredia.

Rozvoj Katedry ekológie a environmentalistiky FPV UKF v Nitre

Katedra začala svoju činnosť 1. januára 1994 s personálnym obsadením – 1 profesor na 0,25 % úväzok, 1 odborný asistent na 0,25 % úväzok, 1 odborný asistent na vedľajší pracovný úväzok a technický pracovník v rámci dohody o vykonaní práce. Výučba začala v 1. ročníku v školskom roku 1994/1995 pre 25 študentov. Bolo to možné na základe spolupráce s učiteľmi z iných katedier FPV UKF, ktorí zabezpečovali výučbu. V nasledujúcom

školskom roku bolo v 1. ročníku 38 a v druhom 16 študentov. Počet študentov narastal jednak pribúdaním ročníkov a tiež rastom záujmu o toto štúdium. V školskom roku 1998/1999 bolo naplnených všetkých päť ročníkov. V školskom roku 1999/2000 bolo, okrem učiteľského smeru Ekológia a environmentalistika, otvorené jednodborové štúdium Životné prostredie – Environmentalistika, špecializácia Environmentálna ekológia. Počet študentov vo všetkých ročníkoch postupne vzrastal.

ÚKE SAV, pobočka Nitra, sa podieľal na začiatku výučby a zabezpečoval personálne, materiálne a priestorové podmienky výučby. V rokoch 1994 – 1997 prednášali pracovníci ÚKE SAV na čiastočný úväzok: Milan Ružička, Adriana Králiková a na základe dohody o vykonaní práce Juraj Hreško. Od roku 1998 prešli na FPV UKF v Nitre na plný úväzok Milan Ružička a Juraj Hreško s tým, že čiastkové úväzky si ponechali na ÚKE SAV. V rámci čiastkového úväzku prednášal Stanislav David. Z Katedry geografie FPV UKF zabezpečovala povinnosti zástupkyne vedúceho katedry i výučbu Hilda Kramáreková.

Katedra, ako spoločné pracovisko, mala v priestoroch ÚKE SAV jednu učebňu a od školského roka 1995/1996 jedného interného pracovníka. Od 1. novembra 1996 získala Katedra vlastné priestory na Nábreží mládeže č. 32 (Biologické centrum FPV UKF v Nitre), kde sa umiestnili pracovníci a väčšia časť výučby. Katedra bola postupne vybavovaná prístrojovou technikou a učebnými pomôckami.

Existencia spoločného pracoviska SAV a UKF v Nitre bola v roku 1997 legislatívne oficiálne zakotvená Dohodou o spolupráci medzi UKF v Nitre a SAV v Bratislave. Táto dohoda ešte rozšírila možnosti spolupráce, ktoré boli zakotvené v *Zmluve*, uzatvorenej medzi FPV VŠPg v Nitre a ÚKE SAV.

Od roku 1998 začala Katedra realizovať platené diaľkové bakalárske štúdium, ktoré zabezpečovalo pre jej činnosť mimoriadne finančné prostriedky. Z dotácií UKF v Nitre, darovacieho účtu a podnikateľskej činnosti, bolo možné Katedru dobudovať výpočtovou technikou a prístrojmi na náročnejšiu výučbu. Materiálne zabezpečenie sa dostalo na primeranú úroveň. So zreteľom na túto skutočnosť sa spoločné pracovisko stalo hospodársky nezávislé. Napriek tomu, že v zmysle uzatvorenej dohody malo spoločné pracovisko možnosť byť podporované obidvoma zmluvnými stranami, začalo byť materiálne plne zabezpečované zo strany FPV UKF v Nitre. ÚKE SAV poskytoval odbornú pomoc pri výučbe a konzultáciách študentov a Katedra riešila s ním spoločný projekt

Výjazdové zasadnutie Katedry ekológie a environmentalistiky FPV UKF v Nitre na Drozdove (september 2013). Foto: Peter Petluš

z Vedeckej grantovej agentúry pri MŠ SR a SAV.

Profilácia štúdia vyplývala z učebného päťročného študijného plánu. V 1. ročníku boli zaradené predmety všeobecného základu pre ďalšie štúdium. Okrem matematiky, fyziky a chémie, ktoré sú aplikované na problematiku životného prostredia, bolo ťažisko poznatkov na všeobecnej ekológii, biotickej a abiotickej zložke krajiny. Na to nadväzovali v 2. ročníku predmety o živých systémoch a ich neživého prostredia. V 3. ročníku sa rozširovalo poznávanie systémov na úrovni krajiny a jej ekologické systémy prírodné, aj vytvorené človekom a na prírodné zdroje. Environmentálna problematika, vzťahy medzi človekom a jeho prostredím v celej ich šírke a trvalo udržateľný rozvoj ľudskej spoločnosti, mali ťažisko v 4. a 5. ročníku. Novým prvkom vo výučbe bolo praktické seminárne štúdium, ktoré pod vedením učiteľov viedlo študentov k samostatnej práci. Veľkou pomocou pri vedení seminárnych a neskôr diplomových prác boli pracovníci ÚKE SAV.

Koncepciu, že v prvých troch ročníkoch dostali študenti základy ekológie a nadväzných disciplín a v posledných dvoch ročníkoch boli oboznamovaní s environmentálnou problematikou, bolo potrebné po zavedení dvojstupňového štúdia upraviť. Študenti museli získať tento dvojstupňový pohľad už na úrovni bakalárskeho štúdia a v magisterskom štúdiu ho doplniť o špecializovanú nadstavbu.

Súčasnnosť Katedry ekológie a environmentalistiky FPV UKF v Nitre

Katedru viedol prvých 10 rokov (od jej vzniku 1. januára 1994 až do 31. marca 2004) Milan Ružička. Zá-

sluhu na založení a úspešnom rozvoji výučby ekológie a environmentalistiky vo všetkých akreditovaných študijných programoch na UKF v Nitre má SAV. V súčasnosti je ÚKE SAV externým školiacim pracoviskom UKF v Nitre pre výchovu doktorandov. UKF v Nitre dáva možnosť uplatniť vedecké poznatky a výsledky získané na pracoviskách SAV pri výchove vysokoškolsky vzdelaných pracovníkov a pri príprave mladých vedeckých pracovníkov. Takéto spojenie síl je prínosom pre všetky zúčastnené inštitúcie, t. j. aj pre rozvoj ekológie a environmentalistiky vo vede a v praktickom živote. Katedra sa ďalej rozvíjala a rozvíja pod vedením Juraja Hreška, ktorý úspešne zavŕšil druhých 10 rokov jej existencie.

Druhé desaťročie Katedry začalo s veľkým rešpektom a zodpovednosťou, ktorá bola prirodzene spojená s preberaním výsledkov práce uznávanej osobnosti profesora Milana Ružičku. Bolo potrebné pomerne rýchlo sa zapojiť do procesu formovania ECTS systému (Európskeho systému transferu kreditov), čo znamenalo postupný prechod na kreditový systém a rozdelenie štúdiá na bakalársky a magisterský stupeň výučby. Zároveň sa s veľkou podporou Milana Ružičku a vtedajšieho dekana Daniela Klvanca rozbiehal proces inaugurácií dvoch profesorov, aby sa zabezpečila možnosť akreditácie novo pripravovaných akreditovaných stupňov štúdiá, vrátane doktorandského.

Priebežne bola pozornosť venovaná aj personálnemu posilňovaniu Katedry a príprave podkladov na skvalitnenie výučby a vedeckovýskumnej činnosti. Zástupkyňou vedúceho Katedry sa stala Regina Mišovičová, tvorba študijných plánov zostala v starostlivosti Zuzany Pucherovej a tvorba rozvrhov u Viery Vankovej. O komunikáciu so študentmi učiteľských kombinácii sa starala Oľga Kopcová, neskôr Imrich Jakab. Súčasťou študijných plánov bola a je aj terénna forma výučby, ktorá sa uskutočňuje v Kostoľanoch pod Tribečom a vo Východnej. Na ich postupnom etablovaní v študijných plánoch sa podieľali: Zuzana Pucherová, Milan Ružička, Juraj Hreško, Stanislav David, Jaroslav Košťál, Jana Bartová (Rybaničová), Ivan Baláž, Regina Mišovičová, Katarína Tuhárska, Viera Vanková, Peter Petluš, Imrich Jakab a i. Katedra zabezpečuje aj konanie rigorózných skúšok a obhajob rigorózných prác a udeľovanie akademického titulu „doktor pedagogiky“ (PaedDr.) v študijnom odbore Učiteľstvo všeobecnovzdelávacích predmetov, špecializácia Ekológia a konanie rigorózných skúšok, obhajoby rigorózných prác a udeľovanie akademického titulu doktor prírodných vied (RNDr.) v študijnom odbore 4.3.1 Ochrana a využívanie krajiny. V roku 2005 bola pripravená a od roku 2006 aj získaná akreditácia pre tretí stupeň vzdelávania – doktorandské (PhD.) štúdium v odbore 4.3.1 Ochrana a využívanie krajiny. V tom istom odbore sa podarilo získať najvyššiu métu v podobe spôsobilosti uskutočňovať habilitačné a inauguračné konania v odbore

4.3.1 Ochrana a využívanie krajiny. Týmto bola vytvorená nová platforma vzdelávania, vedy a výskumu na Katedre. Bol to nielen významný rozvojový moment, ale zároveň prísun množstva povinností a administratívnej práce. Jej efekt však presiahol význam Katedry, čím sa toto pracovisko zapojilo do skvalitňovania činnosti FPV aj UKF v Nitre.

Pracovníci Katedry sa priebežne venovali aj získavaniu projektov. Pracovisko sa tímovo presadilo získaním projektu z Vedeckej grantovej agentúry pri MŠ SR a SAV, ktorého výstupom prvý raz v histórii Katedry bola vedecká monografia – *Krajina Nitry a jej okolia* (Hreško, Pucherová, Baláž a kol., 2006). Vedecké monografie a vysokoškolské učebnice či skriptá sa stali pre Katedru východiskom pri skvalitňovaní personálneho rastu pracovníkov. V rámci projektov sa podarilo vytvoriť učebnice v anglickom jazyku, čím sa Katedra zaradila medzi pracoviská Univerzity kompetentné pre vzdelávanie zahraničných študentov. Okrem týchto aktivít sa priebežne rozvíjala medzinárodná spolupráca a úspešne sa rozbehli mobility študentov a pracovníkov.

Novým fenoménom životaschopnosti Katedry bola výchova a výučba vlastných doktorandov. Táto aktivita sa rozšírila aj na školiace pracovisko – ÚKE SAV a tie katedry FPV UKF v Nitre, kde potrebovali zvyšovať kvalifikačný rast pracovníkov. V istom čase bola Katedra jediným pracoviskom na Slovensku, kde boli akreditované všetky stupne výučby a práva vykonávať habilitačné a inauguračné konania. Habilitácie úspešne ukončilo 13 vedecko-pedagogických pracovníkov, do konca roka 2013 boli inaugurovaní 9 docenti. V súčasnosti je záujem o jednodborové štúdium stabilný, mierne stúpa záujem o učiteľskú kombináciu s ekológiou. Trvale je významný vysoký záujem o doktorandské štúdium.

* * *

Životaschopnosť Katedry a jej udržateľný rast je prirodzeným pokračovaním po trajektórii vývoja určeného atribútmi úsilia, zmysluplnosti a pozitívnej motivácie všetkých jej pracovníkov.

Literatúra

Hreško, J., Pucherová, Z., Baláž, I. a kol.: *Krajina Nitry a jej okolia*. Úvodná etapa výskumu. Nitra: FPV UKF, edícia *Prírodovedec* č. 233, 2006, 182 s.

Dr. h. c. prof. RNDr. Milan Ružička, DrSc., mruzicka@ukf.sk
Prof. RNDr. Juraj Hreško, PhD., jhresko@ukf.sk
Katedra ekológie a environmentalistiky Fakulty prírodných vied Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre, Tr. A. Hlinku 1, 949 74 Nitra